

Zorana Simić

TRAG LETA S „POSLEDNJIOM NADREALISTKINJOM“

(Alen Segura: *Jedna sezona s Marijanom: poslednja nadrealistkinja*, preveo sa francuskog Aleksa Golijanin, anarhija / blok 45, Beograd, 2022)

*...The world is full of noise, yeah,
I hear it all the time...*
Slowdive, "Dagger"

*...I will arise and go now, for always night and day
I hear lake water lapping with low sounds by the shore...*
W. B. Yeats, "The Lake Isle of Innisfree"

It matters where you are.
Slowdive, "When the sun hits"

Leto u Beogradu sve češće se buni. Čini se da nijednom godišnjem dobu nije prijatno u prestonici Srbije. Čini se da je tako i s ljudima koji žele da čitaju dobre (novoobjavljene) knjige. Srećom, često su tu biblioteke. Ponekad – i knjižare. Tokom svega nekoliko dana u julu 2023. godine, oni koji nisu otišli iz Beograda bili su u prilici da dođu u Dom omladine, u knjižaru „Beopolis“, i tu, na izolovanom štandu, nabave nekoliko desetina nesporno dobrih knjiga. U naizgled skromnom nizu, nenametljivog, a savršeno promišljenog dizajna, što neretko postaje jasno već u susretu s naslovima. Tu su Adorno, Benjamin, Bodrijar, Debor, potom Kalvino i Tabuki, ali i tekstovi Krisa Markera, *Kaliban i veštica* Silvije Federiči, dadaistički manifesti, Hana Heh, Erik Sati, Kle. Nepogrešivi izbori, mudri. Tihi otpor spektaklu i spektakularnom, društvu koje nezasito konzumira i melje, ne sluša, a ostaje poslušno. *Poštovani kupci*, štaviše, ne postoje – oni zainteresovani uzimaju knjige bez obavezne finansijske nadoknade, a oni koji ih objavljuju ne profitiraju od svog rada ni na koji način. Izuzev na onaj najvažniji, a ujedno i najprofesionalniji: *promovišući istinsku radost, posvećenost i poštovanje*.

Svi pomenuti naslovi dostupni su za besplatno čitanje/preuzimanje i na veb-stranici *anarhija-blok45.net*, kao i na portalu Anarhističke biblioteke (*anarhisticka-biblioteka.net*). Potonji figurira kao platforma čiji su zajednički imenitelj i cilj, kako se navodi na sajtu, „prikupljanje anarhističke/antiautoritarne građe“, a gde se udružuju ljudi dosledni u stavu da „kopirajnt nije naša briga. [...] Ne priznajemo nikakva vlasnička prava i obaveze“.

Jedan od njih, *nevlasnika* i *antivlasnika*, jeste i Aleksa Golijanin, osnivač prvopomenutog portala i urednik knjiga nakratko izloženih u „Beopolisu”. A na portalu koji on uređuje (anarhija / blok 45) odmah nas, u vidu citata Gija Debora, očekuje više nego dovoljan razlog da zastanemo i zamislimo se: „Očigledno nije stvar u revolucionarnom prevazilaženju tuge ili smrti već u suočavanju s njima u drugim uslovima.”

* * *

Golijanin i njegovi sporadični saradnici zaslužni su za čitav niz dragocenih izdanja, širi od ovde skiciranog. Između ostalog, 2022. godine, u okviru edicije „Gargojlo predstavlja: posebna izdanja”, objavljena je i *Jedna sezona sa Marijanom* (Alain Segura, *Une saison avec Marianne*, Paris: Les Amis de Plein Chant, 2022). Uz pomoć Alena Segure, Golijanin je preveo i uredio knjigu, a sve to na podsticaj i na osnovu (pandemijom) znatno otežanih, ali neumornih i opsežnih istraživanja Relje Kneževića. Knežević je pošao od naizgled sasvim bezazlene fusnote o izvesnoj Jugoslovenki bliskoj Situacionističkoj internacionali, grupi u čijem okrilju poseban značaj dobijaju pojmovi *prevazilaženja* i *igre*.¹ Kako se neretko događa sa sličnim fusnotama – ishod je pak sve samo ne bezazlen.

Istorija zajedničke potrage za – ispostaviće se – Marijanom Nikolić Ivšić (1919–1995), partizankom, učesnicom NOB-a, radnicom, dvodecenijskom suprugom Radovana Ivšića (suprug ju je, Golijaninovim rečima, „temeljno izbrisao iz svih svojih autobiografskih osvrta”, što je potragu dodatno, znatno opteretilo), članicom pariske nadrealističke grupe pedesetih godina i Bretonovom poznanicom, onom kojoj je sam Debor dodelio epitet „poslednja nadrealistkinja”, transparentno je i pažljivo izložena u pogovoru Alekse Golijanina, kao i svesrdni doprinosi prijatelja izdanja. Pokrovitelja nema. Pogovor svedoči koliko su ovakve biobibliografske rekonstrukcije izazovne – naročito kad se traga za ženama, uključujući i (bivše) supruge – ali i koliko su naposletku informativne i inspirativne, čak prosvetljujuće. Bilo bi dobro da akademska zajednica kojoj pripadam(o) to (odavno) jednoglasno razume.

Akademska zajednica u Srbiji, međutim, i dalje uglavnom zazire od gotovo svih pojmova i fenomena koji se prelamaju kroz priču o Marijani Nikolić Ivšić: nasleđe NOB-a, komunizam, partizan/-ka, (jugoslovenski) nadrealizam, žena. Posebnu nelagodu izaziva njihova sinteza. Makar fragmentarna, i fragmentarnosti sklona. Ovo izdanje postaje utoliko značajnije i provokativnije. Ipak, ono ne gubi na kvalitetu ni ukoliko mu pristupamo bez poznavanja sablasti srpske akademije. U svakom slučaju, *Jednu sezonu sa Marijanom* poželjno je čitati dva puta. Prvi put, od korice do korice: Segurinom prologu „Eksplozivno-epomično” prethodi reprodukcija fotografije „Marijane na odmoru u Istri, oko 1955” (*Innisfree?*), a sledi podjednako sažet i podjednako prološki tekst istog autora „Operacija Marijana”, unekoliko komplementaran Golijaninovom pogovoru. Naoko centralni deo naslovljen je, kao i knjiga, „Jedna sezona s Marijanom”, a u njemu pronalazimo novi

¹ V. Gradac posvećen SI, br. 164–165–166, iz 2005. godine, koji je takođe priredio Golijanin.

niz eseja Alena Segure: najpre, kod nas prvi put preveden, „Pođite sad u svoju potragu, plemeniti vitezovi...”, objavljen 2011. godine, a pisan u periodu 1988–1995; onda, „Posle dvadeset godina”, „Musketar” i „Dan je most, a noć kapija”. Iz pogovora saznajemo i da su poslednja tri Segurina teksta, kao i dva prološka, napisana posebno za ovu priliku – objavljivanje svojevrsnog jugoslovensko-srpsko-francuskog, faktografsko-poetskog, nadrealističkog omaža Marijani Nikolić.²

Drugi put, stoga, knjigu i vredi čitati kao slagalicu čije deliće sklapaju različite ruke, više od dve ruke, ili, pre, kao osobeni istraživački/priređivački *cadavre exquis*. Svejedno je, pritom, hoćemo li krenuti od prologa, ili pak od epiloga indikativnog naslova „Marianne, es-tu toujours là? / Marijana, da li si još uvek tu?”; odnosno, uz malu pomoć Deride, koja je povremeno smisljena – „Marijana, jesi li uvek-već tu?” Neki, možda i ključni delići nedostaju, u onoj meri u kojoj nužno izostaju i odgovori na postavljeno pitanje, a ton i poziv priređivača ostaju širom otvoreni ka čitaocima, nastavku zajedničkog tražanja. Uprkos prikupljenim fotografijama – na njima vidimo Marijanu u društvu Bretona, nadrealista, situacionista, Gija Debora ili njegove supruge Alis Debor, s kojom je ona svojevremeno bila u erotskoj vezi – potrazi za „poslednjom nadrealistkinjom” kao da uporno izmiče njeno lice. Njeno sopstveno, koliko i lice Marijane. *Protagonistkinje*.

Tom se licu odsudno približavamo u barem dva navrata. Pri prvom čitanju, na primer, u najmajušnjem tekstu u knjizi, jedinom publikovanom tekstu čija je autorka sama Marijana Nikolić (Ivšić), i to, koliko je zasad poznato, ne samo u okvirima *Jedne sezone s Marijanom*. Dakle – jedinom uopšte. U pitanju je dragoceni letak iz 1968: „SAD SMO NIŠTA / BUDIMO SVE...”, čija je potpisnica „DRUGARICA IZ JUGOSLAVIJE, KOJA ZNA SVE O TOME”. U ovom *individualnom manifestu* – uz pogovor, on nominalno pripada „Dodatku”, mada se doima kao centralni aspekt izdanja – susreću se Rembo, Breton i (neposredno) jugoslovensko iskustvo (samoupravljanja), podvrgnuto kreativnoj dekonstrukciji autorke. „Danas svaki idiot govori o samoupravljanju, a da i ne zna šta uzima u usta”, prokomentarisala je Marijana pred Alenom tik pred klimaks 1968. godine. Ne samo usled toga, Alen je „brzo shvatio da se kod nje ništa ne podrazumeva”, da je ona i govorila i živela sopstveno, intimno samoupravljanje, te da je jedini prostor Marijane do kog on može da dopre tek njeno *naličje* („Pošto sam dospeo pod vlast njenog naličja...”). I upravo je to pospešilo njihovu bliskost, „nadrealnu zaljubljenost” i uzajamno divljenje („Bilo je to divno zatočeništvo, moram da priznam. Nikada nismo bili ljubavnici, i to treba reći. Ali ulila mi je tu volju za porazom...”).

Pri drugom čitanju, *moguće lice* iskrsava baš u ovakvim, isprva se čini marginalnim, Alenovim opaskama o Marijani Nikolić. Preciznije – o *mogućnosti lociranja Marijaninog/Marijaninih lica*. Lociranja pogleda na prostore kojima se Marijana kretala, koje ni/je napuštala („Zašto da idem na Tibet, ako su mi Himalaji ovde?”, reći će ona, a on: „Poznao sam dva njena boravišta, oba obeležena dirljivim pečatom njenih zahteva”), na

² Treba zapaziti da bi čitanje ovog izdanja moglo da bude važno i za savremene autore sklone terminu *autofikcija*, odnosno, za one koji promovišu i prodaju sve i svašta pod plaštom datog termina, kod nas kao i u Francuskoj. Sve i svašta što jeste bezazleno i što nije poezija, ljubav, dakle sloboda.

pariske kafee, stanove i ateljee. Pogleda na Marijanu, ali i Marijaninog pogleda. „Moja fotelja gleda u mrak. Atelje obavija najdublja noć. Za malim stolom, koji je jedini osvetljen, Marijana se uspravlja, njen profil preseca oreol lampe, a u njenom oku vidim kovitlac višestrukih upozorenja.”

* * *

Kao i sam poduhvat priređivača, poziv koji je Seguri od njih stigao iz Beograda bio je gotovo nepojmljivo izazovan. Posle toliko godina, već u starosti, upregnuti sećanja na „oko” u kom se „vidi kovitlac višestrukih upozorenja”, svedočiti o ličnosti koja je „volela da ostane tajna i čak je sebi dala nadimak: 'Anonimus dvadesetog veka'”, onoj koja se „uzdala u 'federaciju očaja' i zalaganje za 'revoluciju koju će izvesti srećni ljudi’, u čemu ne treba videti kontradikciju, zato što su po njoj takvi ljudi jedini koji ne mogu podleći vrtoglavicu vlasti, što će uvek biti sudbina pomilovanih robova”, koja je „živila siromašno, ali je mrzela siromaštvo”, govorila da je „siromaštvo luksuz koji je priuštila sebi, umesto uspeha po svaku cenu i karijere koje je prepustila računđijama”, govorila i to da „oslobođenje nikada neće biti sloboda” (možda je sloboda upravo oslobađanje), ali koja je „posle posla pripadala svojim prijateljima”, „nastojala je da ih sluša i u delima slikara, pišaca, vajara uvek je nalazila put koji vodi ka jezgru onoga što je težila da uzdigne, iako svesna da će živa (*mercure*), po prirodi nepokorna, učiniti sve da umakne i ne bude vođena: 'Dobro ih slušaj. Oni ti se obraćaju kroz tvoj nemir. Oni ti mogu reći sve'” (ovom rečenicom Marijane Nikolić, koju je Alen Segura s razlogom upamtio, opisuje se sama suština čitanja, tj. našeg posla); pre-/osvetliti, drugim rečima, eksplodirajuće-nepomičan portret, *mapu* one pred kojom su se „ljudi obično ponašali kao da se pravdaju”, a koja je verovala da se „čudo može pojaviti iza prvog ugla” [...] – nije to bezazlen izazov. Najmanje su pritom mučne prepreke *tehničke prirode*, ma koliko brojne. Sama Marijana bila je, izgleda, svesna težine misli-upozorenja izrečene pred Alenom, još jedne koju on nije zaboravio: „Svaki seronja ima ideje. Misao je ono što se računa. I čuvaj se reči... Ako ih pogrešno koristiš, osvetiće ti se.”

I nije, stoga, nimalo neobično što je Segura, u pokušaju da mapiranje Marijanog portreta podvrgne alhemiji sopstvenog sećanja, osetio potrebu da (joj) se najpre *opravda*. „Oklevao sam. Nisam znao da li da govorim ili da ćutim. [...] Ali upravo je ta njena sloboda i mene činila slobodnim. Ako bih govorio o njoj, time ne bih narušio njenu odluku ili želju da ostane nema. Samo bih se ja izlagao riziku.”

Sreća je što je Segura odlučio da se izloži riziku, da piše, da govori i da odgovori na tako veliki izazov oslobađanja slobode. Za nas, a, reklo bi se, i za njega samog. Što se usudio da u sebi potraži Marijanu, njen „nagon neuspeha”, „volju za neuspehom”, njenu osobenu emanaciju Tanatosa u „leguri s Erosom”, a sve to ne bi li naposljetku afirmisao život, *životnu priču*; svoju sopstvenu kroz Marijaninu i obratno. „Bio sam zbunjen, ali i zadržan tim zaslepljujućim stilom, načinom na koji je završavala misli nekom čuvenom izrekom, čim bi joj se učinilo da neko krši njen moto: 'Poezija je ljubav, dakle sloboda.’” Deboru je, dok je prilježno čitao *Le Monde*, umela da odbrusi: „Jadni moj Gi, ti baš odluč-

no propuštaš poeziju.”³ „Poezija je ljubav, dakle sloboda. Taj nadrealistički kredo, koji je malo ko od njegovih epigona mario da ilustruje, ona je izražavala na svaki način, u svakoj prilici, često mimo svih očekivanja, ali uvek nepobitno”, svedoči Segura i dodaje: „Ponekad se to graničilo s neprijatnošću, zato što nije svaka situacija nalagala potezanje takvog oružja.”

I prava je sreća što je Segura nadišao neprijatnost i rešio da probudi sablasti ne bi li afirmisao poeziju (sećanja). Da sluša ono što mu se „obraća kroz njegov sopstveni nemir” i „što mu može reći sve”. Leto u Beogradu, uostalom, sve češće se buni. Dobro je slušati ga i ostati neposlušan. Dobro je, pod uslovom da su sablasti koje se bude istovremeno sklone i *prevazilaženju i igri: suočavanju s tugom i smrću u drugim uslovima*.

³ U časopisu *Gradac* Golijanin opisuje situacioniste kao „nesuđene umetnike”; primedbe iz njegovog pogovora *Jednoj sezoni s Marijanom* upućuju pak na nužnost odmerenog pristupa problemu diskurzivnog autorstva, između ostalog u kontekstu avangarde; ovo mogu da budu tek najplošnije natuknice za dalje zajedničko traganje, *misao*.